

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศโดยเน้นการสร้างความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรม แนวทางการพัฒนาได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนาดังกล่าวยังขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสม ทำให้เกิดความสูญเสียทางสังคมและสิ่งแวดล้อมค่อนข้างมาก เนื่องจากการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในประเทศมาเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิต จนเป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติภายในประเทศร่อยหรอและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ในปัจจุบันได้นำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ และปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การพัฒนาประเทศจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มามุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดอุตสาหกรรมในครัวเรือน และอุตสาหกรรมขนาดย่อมขึ้น เพราะเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทำให้เกิดเป็นเศรษฐกิจชุมชนขึ้น (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549)

จากหลักการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาประเทศได้ทำให้เกิดโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ขึ้น แนวคิดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์หลักหนึ่งประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กิจกรรมทางเศรษฐกิจของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้จะ เป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วยการพัฒนาเบื้องต้น และรวมเป็นเครือข่ายภายใต้ตำบล โครงการดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมทั้งอุตสาหกรรมในระดับครัวเรือนและอุตสาหกรรมขนาดย่อมภายในท้องถิ่น

อุตสาหกรรมในระดับครัวเรือน และอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ได้มีการนำเอาทรัพยากรและเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิต ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเมื่อมีการใช้ทรัพยากรมาเป็นวัตถุดิบและผลิตด้วยเทคโนโลยีใดก็ตาม ย่อมมีของเสียและ/หรือ

มลภาวะเกิดขึ้นเสมอซึ่งหลักการทางวิทยาศาสตร์กล่าวไว้ว่า ไม่มีเทคโนโลยีใดในโลกนี้ มีประสิทธิภาพร้อยเปอร์เซ็นต์ ครอบคลุมใดที่มีการใช้ทรัพยากรย่อมมีของเสียและมลภาวะไม่มากก็น้อย ผลจากการใช้ทรัพยากร อาจส่งผลให้เกิดมลพิษสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงได้ทั้งในขณะใช้หรือภายหลังการใช้ทรัพยากรก็ได้ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542)

อุตสาหกรรมผลิตเยื่อและกระดาษเป็นอุตสาหกรรมที่มีการใช้น้ำปริมาณสูงมาก ซึ่งสิ้นเปลืองทั้งต้นทุนที่ใช้และค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำเสียที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตปกติในโรงงานเยื่อและกระดาษต่างๆ ไป ขั้นตอนการผลิตเยื่อ การล้างเยื่อ การแยกเยื่อและการฟอกเยื่อ จะมีการเติมน้ำและเอาน้ำออกหลายครั้ง โรงงานเยื่อและกระดาษโดยเฉพาะโรงงานที่ใช้เทคโนโลยีเก่ามีแหล่งที่เกิดน้ำทิ้งหลายจุดในขั้นตอนการผลิตต่างๆ น้ำทิ้งที่มีการปนเปื้อนมากจะเป็นน้ำทิ้งจากกระบวนการผลิตเยื่อ ซึ่งขึ้นกับวัตถุดิบ ผลผลิตพลอยได้ และกากเหลือต่างๆ นอกเหนือจากชนิดของวัตถุดิบเส้นใยนอกจากการต้มเยื่อแล้วการฟอกเยื่อก็เป็นส่วนที่ใช้สารเคมีที่ก่อให้เกิดมลพิษสูงด้วย น้ำทิ้งของขั้นตอนนี้จะมีส่วนของสีที่ไม่ต้องการละลายออกมาด้วย (กรมควบคุมมลพิษ, 2544)

ของเสียหรือส่วนที่เหลือจากการทำอุตสาหกรรมผลิตเยื่อและกระดาษที่เราไม่ต้องการจากการใช้วัตถุดิบที่เป็นพืชพวกที่มีเส้นใย เช่น ไม้ยูคาลิปตัส, ไม้ไผ่, ชานอ้อย, หญ้าฯลฯ, ปอแก้ว, ปอกระเจา และปอสา เป็นต้น จะถูกปล่อยออกมาจากวัตถุดิบ จากกระบวนการผลิต จากเคมีภัณฑ์ที่ใช้ในการผลิตซึ่งของเสียที่ถูกปล่อยออกมดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมโดยก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นและก่อให้เกิดความรำคาญกับผู้ที่อยู่ข้างเคียง เกิดน้ำเสียสีดำ หากมีการซึมหรือปนเปื้อนลงไปกับแหล่งน้ำ จะเกิดปัญหาต่อสุขภาพอนามัยของชาวบ้านที่ใช้น้ำ และหากไหลลงสู่แหล่งน้ำใกล้เคียงก็จะทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย และถ้าน้ำเสียมีการปนเปื้อนมากก็จะทำให้สัตว์น้ำและพืชน้ำต่างๆตาย (สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากของเสียในกิจกรรมการผลิตทั้งภาคอุตสาหกรรมในระดับครัวเรือนและอุตสาหกรรมขนาดย่อมกำลังเป็นปัญหาสำคัญ ทั้งนี้เพราะของเสียเหล่านี้ก่อให้เกิดเป็นมลพิษต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้ประกอบการเองก็ได้สร้างผลกระทบต่อชุมชน เช่น การถ่ายเทของเสียออกสู่สิ่งแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งในเรื่องของขยะ น้ำเสีย เสียง ฝุ่นละออง ของเสียอันตราย ต่างล้วนเป็นผลจากพฤติกรรมของผู้ประกอบการจัดการกับปัญหาของเสียที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการผลิตดังกล่าวจึงควรได้รับการศึกษาทำความเข้าใจเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสม

การจัดการสิ่งแวดล้อมให้ประสบความสำเร็จได้นั้นประเด็นไม่ได้อยู่ที่การจัดการสิ่งแวดล้อม แต่อยู่ที่การจัดการมนุษย์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์มักมีความรุนแรง การบำบัดฟื้นฟูทำได้ยากและค่อนข้างยาวนาน และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้นการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนต้องอาศัยการจัดการทั้งตัวมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และให้ความสำคัญกับการจัดการที่มนุษย์เป็นพิเศษ ในเรื่องของจิตสำนึก ความตระหนัก ความรู้สึก รับผิดชอบต่อสมบัติส่วนรวม หรือความห่วงใยในคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมของทุกคน (สมภพ คชินธนานันท์, 2541)

บ้านต้นเปา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านที่มีการผลิตกระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา มาเป็นเวลานาน แต่เดิมเป็นการผลิตกระดาษสาเพื่อเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบการทำร่มป้อนให้กับบ้านบ่อสร้างซึ่งเป็นหมู่บ้านทำร่มในเขตอำเภอสันกำแพง ต่อมามีการพัฒนาการรูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น ประกอบกับมีการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยี ผนวกกับการขยายตัวของตลาดการค้ากระดาษสา จึงส่งผลให้มีการผลิตกระดาษสาเพิ่มขึ้น เกิดเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน อุตสาหกรรมขนาดย่อม และอุตสาหกรรมขนาดกลาง ขึ้นภายในบ้านต้นเปาจำนวนมาก การผลิตดังกล่าวเพื่อสนอง ความต้องการของตลาดการค้าจึงอาจส่งผลให้เกิดของเสียขึ้นเป็นปริมาณมาก ของเสียที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการผลิตกระดาษสาที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง และยังได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาของเสียที่เกิดขึ้นจากของเสียดังกล่าวจึงควรได้รับการจัดการที่เหมาะสมต่อไป

ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาว่าจากการผลิตกระดาษสาซึ่งได้ก่อให้เกิดของเสียขึ้นภายในหมู่บ้านต้นเปาในปัจจุบันของเสียดังกล่าวผู้ประกอบการได้มีการดำเนินการในการจัดการของเสียนั้นอย่างไร ผู้ประกอบการในฐานะที่เป็นผู้ผลิตมีความตระหนักต่อปัญหาของเสียและการจัดการกับของเสียที่เกิดขึ้นอย่างไร ทางด้านชุมชนซึ่งได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมการผลิตกระดาษสา นั้นมีความคิดเห็นอย่างไรกับปัญหาของเสียที่เกิดขึ้นและการจัดการของเสียที่มีอยู่ของผู้ประกอบการ แนวทางการจัดการของเสียที่เหมาะสมของบ้านต้นเปานี้เป็นอย่างไร ทั้งนี้การจัดการที่ถูกต้องและเหมาะสมก็เพื่อสร้างสุขอนามัยที่ดีของชาวบ้านในบ้านต้นเปา ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม และสิ่งแวดล้อมที่ดีในอนาคตให้กับหมู่บ้านแห่งนี้ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการของเสียที่เกิดจากการผลิตกระดาษสาของผู้ประกอบการ
2. เพื่อศึกษาความตระหนักของผู้ประกอบการต่อปัญหาของเสียและการจัดการของเสียจากการผลิตกระดาษสา
3. เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นของชุมชนต่อปัญหาของเสียและการจัดการของเสียจากการผลิตกระดาษสาของผู้ประกอบการ
4. เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการของเสียจากการผลิตกระดาษสาที่เหมาะสม

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้มีการกำหนดขอบเขตการวิจัยในด้านพื้นที่ เนื้อหา และด้านประชากรดังต่อไปนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ บ้านต้นเปา หมู่ที่ 1 ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำการผลิตกระดาษสาภายใต้ภูมิปัญญาดั้งเดิม การผลิตกระดาษสาในพื้นที่บ้านต้นเปามีรูปแบบของการผลิตในลักษณะของอุตสาหกรรมในครัวเรือน อุตสาหกรรมขนาดย่อม และอุตสาหกรรมขนาดกลาง

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

จากการผลิตกระดาษสาซึ่งเป็นการผลิตสินค้าในปริมาณมาก ทำให้ของเสียจากกระบวนการผลิตมีปริมาณมาก จึงเป็นเหตุให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การศึกษาในเรื่องการจัดการของเสียของชุมชนและผู้ประกอบการ โดยครอบคลุมเนื้อหาในประเด็นต่อไปนี้

1. บริบทของพื้นที่ศึกษา ได้จากการสำรวจพื้นที่และเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. ขั้นตอน/กระบวนการผลิตกระดาษสา ปัญหาของเสีย และการจัดการของเสียจากการผลิตกระดาษสาของผู้ประกอบการ โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตและแจกแบบสอบถาม
3. ความตระหนักของผู้ประกอบการต่อปัญหาของเสียและการจัดการของเสียจากการผลิตกระดาษสา โดยการวัดจากแบบสอบถาม

4. ความคิดเห็นของชุมชนต่อปัญหาของเสียหรือผลกระทบที่ได้รับจากการผลิตกระดาษสา และการจัดการของเสียในการผลิตกระดาษสาของผู้ประกอบการ
5. แนวทางการจัดการของเสียจากการผลิตกระดาษสาที่ควรจะเป็นในอนาคต

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ประชากรศึกษาจากจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านต้นเปา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมด 503 ครัวเรือน โดยแบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ ประชากร กลุ่มแรก ได้แก่ ชุมชน จำนวน 478 ครัวเรือน ประชากรกลุ่มที่สอง ได้แก่ ผู้ประกอบการ ในพื้นที่บ้านต้นเปา จำนวน 25 ครัวเรือน

1.4 นิยามศัพท์

ของเสีย หมายถึง ของเหลือทิ้งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตกระดาษสาอัน ได้แก่ ขยะหรือ มูลฝอย น้ำเสีย อากาศเสีย และขยะอันตราย

ผู้ประกอบการ หมายถึง ครัวเรือนที่ทำการผลิตกระดาษสาทั้งในรูปแบบของอุตสาหกรรม ในครัวเรือน อุตสาหกรรมขนาดย่อม และอุตสาหกรรมขนาดกลาง ทั้งที่ทำการผลิตกระดาษสาในรูปแบบการผลิตกระดาษสาอย่างเดี่ยว และการผลิตแบบครบวงจรคือผลิตทั้งกระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา ที่มีอยู่ทั้งหมดในพื้นที่บ้านต้นเปา โดยเป็นเจ้าของกิจการ สมาชิกในครอบครัว หรือผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในเรื่องที่ศึกษาได้

ชุมชน หมายถึง ครัวเรือนที่อยู่ภายในขอบเขตหมู่บ้านต้นเปาซึ่งเป็นครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการผลิตกระดาษสาหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตกระดาษสา

การจัดการของเสีย หมายถึง การดำเนินการหรือการทำกิจกรรมใดๆที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการกับของเสียที่เกิดจากการผลิตกระดาษสา ตลอดจนกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาของเสียเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ความตระหนักในปัญหาของเสีย หมายถึง การที่บุคคลทั้งในส่วนของชุมชนและผู้ประกอบการได้รับทราบและรับรู้ปัญหาของเสียที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตน และมีความคิดเห็น ความรู้สึก ตลอดจนความต้องการที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อม